

de Zelfzwichter

2018 / 1

De jonge molenaar
De Vlaamse molenaar
Meijer: een molenfamilie uit Appingedam

de Zelfzwichter

Jaargang 22, nummer 1

mei/juni 2018

ISSN 1877-7732

Losse nummers: 4 euro plus porto

De Zelfzwichter verschijnt in 2018 in de maanden mei/juni, september en december. Donateurs van de Stichting Het Groninger Molenhuis ontvangen het blad automatisch.

DONATIES

Minimaal 20 euro per jaar

Het Groninger Molenhuis

Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen

(050) 313 00 52

www.erfgoedpartners.nl

Rekeningnummer: NL32 TRIO 0784 8534 28

REDACTIE

Gitta op den Akker, Jan Kugel,

Tjerd van Riemsdijk, Bert Steenhuizen,

Margreet Versteeg

eindredacteur

Thea Pol

pol@erfgoedpartners.nl

Aan dit nummer werkten mee:

Herman Bink, Martin van Doornik, Alain Goublomme

Ids Van der Honing, Arenda Ubbens

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Vormgevingsconcept

Dineke Buist

Opmaak

Bert Holtkamp

Drukwerk

Drukkerij Tienkamp

Sluitingsdatum

29 juli 2018

kopij 2018/2

OMSLAG-thema 2018: De molenaar

Foto omslag: Bas Juk op de stelling van de Nieberter Molen

Foto's:

(voorkant en achterkant) Jelte Oosterhuis

Achtergrond: korenmolen Windlust Overschild

AutoCAD-tekening: Reint Verkerk van Wieringa molenbouw-advies

	Voorpagina's 2018
	De molenaar
3	De jonge molenaar
6	De Vlaamse molenaar
9	Meijer: een molenfamilie uit Appingedam
11	Museale molenvondst
13	Ander molennieuws
14	Molenonderhoud
18	Leuke wereld, enthousiaste mensen
21	Groninger molenwereld
23	Rectificatie

Het Groninger Molenarchief is gevestigd in het Groninger Molenhuis
Lopende Diep 8, 9712 NW Groningen
(050) 313 00 52
(geopend maandag t/m woensdag)
molenarchief@groningermolenhuis.nl

POLDERMOLEN WESTERHORNER TE GRIJPSKERK
MARTIJN SCHOLTENS

Zelfzwichter

Een wieksysteem met kleppen die automatisch openen en sluiten afhankelijk van de wisselende windkracht. Eén van de verbeteringen ten opzichte van de oudhollandse zeilwieken.

TEKST : HERMAN BINK

FOTO'S: JELTE OOSTERHUIS

De jonge molenaar

Je bent jong en je wilt wat. Maar wie van hen wil er tegenwoordig nog molenaar worden? En dan ook nog onbetaald. Toch zijn ze er nog, jongeren die hier warm voor lopen. In Niebert praat ik met één van hen: Bas Juk uit Zuidhorn (1991). Bas is daar molenaarsleerling van Theo Kerkhoff op de Nieberter Molen. Hij wisselt dat af met leerperiodes op de Wilhelmina te Groningen bij molenaarstehtpaar Berghuis.

Met zijn 26 jaar is Bas Juk niet eens de jongste molenaar in de provincie Groningen, want in Westervijterd op molen De Palen is Egbert Reining, 20 jaar oud, al gediplomeerd molenaar.

De Liefde

Wat speelde bij Bas Juk een rol om molenaar te willen worden? We gaan terug naar het begin. Als Basje drie jaar oud is logeert hij bij zijn oma in Uithuizen. Zij woont recht tegenover molen De Jonge Jan, nu molen De Liefde (zoals hij overigens oorspronkelijk ook heette). Als de dag van gisteren herinnert Bas zich nog dat die molen gerestaureerd werd. Bas, die zichzelf een beelddenker noemt, ziet nog voor zich hoe de kap er op geplaatst werd, hoe de wieken hun plaats kregen en herinnert zich de vlaggetjes die wapperden bij de wederom in gebruikneming van de molen. Ook de muziek die erbij gespeeld werd. Het maakt een onuitwisbare indruk op hem. Vanaf die tijd verzamelt hij ansichtkaarten van molens, mappen vol.

Niet stoer

Bij het bereiken van de puberteit doet hij alles weg, niet stoer, op de middelbare school wordt hij er soms zelfs mee gepest. Weg ermee! Maar rond 2012 wakkert zijn belangstelling toch weer aan. Hij gaat foto's maken van elke molen die hij aantreft, vooral in Groningen maar ook daarbuiten. Een aantal ervan levert hij aan voor de molendatabase, ook komen er terecht op een

facebooksite 'Grunnonline'. Soms bezoekt hij molens. Draait op enkele zelfs een dagje mee. Zo wordt hij beetje bij beetje enthousiast voor het molenaarsvak. In 2017 besluit Bas, naast inmiddels zijn beroep als rij-instructeur, met de molenaarsopleiding te beginnen. Hij wil gediplomeerd vrijwillig molenaar worden.

In beweging blijven

Intussen is hij ruim een half jaar bezig. Hoe vergaat hem dat? Goed. Hij kan er nog niet zo heel veel met stelligheid over zeggen, maar wel dat hij zo gestalte kan geven aan zijn hobby. Hij weet dat er maar weinig jongeren zijn die dit willen, toch vindt hij het leuk. Bepaalde aspecten van het vak spreken hem aan, vooral de technische kant. Alhoewel niet minder belangrijk, heeft Bas iets minder feeling met het cursusonderdeel weersomstandigheden. Dat vindt hij een vak apart, nog best moeilijk. "Het is ook goed om in beweging te blijven," zegt Bas, "naast mijn zittend beroep van rij-instructeur."

Poldermolen of korenmolens?

Voorkeur voor een van beide heeft Bas niet. Wel heeft hij vanuit zijn jeugdherinnering een voorliefde voor het systeem van zelfzwichting zoals op De Liefde in Uithuizen. "Die molens hebben vanwege die herinnering meer charme voor hem. Ze zijn best uniek, want je treft ze voornamelijk aan in het noorden van ons land."

Toch volgt hij de lessen op de Nieberter Molen, een molen sinds 1965 zónder zelfzwichting. Daar is ook het vervangende Dekkerstroomlijnsysteem in 1977 afgehaald. Hij is toen weer opgehekt zoals hij oorspronkelijk door molenmaker U. Holman uit Stroobos in 1899 was gebouwd: als een *Oud-Hollandse molen*, met zeilen op de wieken. En dat maakt deze molen zo geschikt als instructiemolen voor jonge molenaars als Bas Juk. Hier kun je leren hoe te malen met zeilen op de wieken.

Heel bijzonder

De Nieberter Molen, sinds 2011 in bezit van Het Groninger Landschap, is best bijzonder. Het is *de enige zeskante molen* in Groningen (in heel Nederland staan er ongeveer acht, ze waren goedkoper om te bouwen want er was minder hout voor nodig). In 1973 werd de vervallen molen van de ondergang gered door de aankoop door de gemeente Marum. Bovendien bezit Niebert *de hoogste zeskante molen* van Nederland: bijna dertig meter, tien meter tot de stelling, plus twintig meter daarboven.

Bijzonder is ook dat er in de molen nog oude onderdelen te vinden zijn van de rogge- later ook oliemolen uit 1714 die toen nog in Zandeweer stond. De molen uit 1714 werd in 1818 afgebroken en vervangen door de molen die in 1899 in Niebert is herbouwd. De sarrieshut bij die Zandeweester molen staat nog ergens aan de weg naar Eppenhuisen.

In Niebert ontbreekt een sarrieshut. De afgebroken molen werd hier in 1899 weer opgebouwd op een plek waar al voor 1628 een zogenaamde standerdmolen stond. In de huidige Nieberter Molen kun je in één van de oude balken nog vaag het ingekerfde jaartal 1746 zien staan van de molen uit Zandeweer.

Etmaal draaien

De kap en romp van de molen dateren uit 1818. Tijdens een storm op 13 november 1971, met windkracht elf, waaiden ze van de molen af, bleven gelukkig op de stelling hangen en konden er weer bovenop getakeld worden.

Die 200 jaar gaan ze dit jaar in Niebert vieren door, nooit eerder gedaan hier, op 9 en 10 juni, tijdens het Groninger Molenweekend 2018, een vol etmaal te draaien. Van zaterdag 12:00 uur tot zondag 12:00 uur.

Terug naar de jonge molenaar

Hoe beleeft Bas Juk de opleiding, wat is er nodig om die tot een succes te maken? "Je moet best een doorzetter zijn, de leerstof is interessant maar soms ook wel droge kost, het lesboek vooral handig als naslagwerk. En je moet naast de avonden theorie elke zaterdag aanwezig zijn." Bas vindt het examen wel "te groots" geworden, heeft de indruk dat het "een beetje opgeklopt" wordt. Hij geeft er de voorkeur aan al doende te leren. Bas: "Ik ben wat dat betreft een autodidact." Hij leert ook veel uit boeken over molens, leest *de Zelfzwichter* en haalt informatie van internet.

Hoe een goede molenaar te worden?

"Je moet wel passie hebben, voor nostalgie, techniek en monumenten. Verder moet je er tijd in willen steken en energie. Geen hoogtevrees hebben. Moed om je de theorie eigen te maken en elke zaterdag zwaar werk te verrichten. Discipline om dat allemaal tot een goed einde te brengen." Klinkt allemaal zwaar, maar door echte interesse voelt hij dat niet zo. De draaiende molen geeft hem een stukje ontspanning. "Ik ben even weg uit de dagelijkse sleur." Werken in de natuur en met de elementen, dat geeft Bas veel voldoening.

FOTO: HERMAN BINK

De Nieberter Molen Molenweg 62 Niebert
Openingstijden: elke eerste en derde zaterdag van
de maand van 14:00 tot 17:00 uur
Op aanvraag mogelijk: groepsexcursie /
info@groningerlandschap 050-313 59 01

De Vlaamse molenaar

De Vlaamse molenaar wordt in Nederland onderschat. In Vlaanderen overigens ook. Door uit de kluiten gewassen reclameborden waarop tulpen, klompen en molens de ambitie hebben toeristen naar Nederland te lokken, denkt de Vlaming al te vaak dat molens zo typisch Hollands zijn. Die Vlaming vergist zich zelfs driemaal. Vlaamse klompenmakers exporteerden ooit enorme hoeveelheden klompen naar hun noorderburen en een Vlaamse wetenschapper legde de basis voor de Nederlandse bollenteelt en tulpenveredeling. Volgens Walter van den Branden, conservator van het molencentrum Mola, liggen de Nederlanders dan weer aan de oorsprong van onze wereldberoemde frietaard-appels en streekbieren. We hebben dus veel aan elkaar te danken en dat zouden we best wat vaker kunnen benadrukken.

In het tijdschrift *Vlaamse Molens* heb ik de Nederlandse molenvrienden helemaal terecht gefeliciteerd met de UNESCO-erkenning van het (Nederlandse) molenaars-ambacht als immaterieel erfgoed. Ik geef toe dat een Vlaamse vertegenwoordiger ook wel graag mee op het podium had gestaan. Die zou zich naast zijn Nederlandse collega beslist in zijn nopjes hebben gevoeld.

Steenlicht

De Vlaamse molenaar is tegenwoordig een vrijwilliger. De laatste beroepsmolenaars werden afgelost in de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen molinoloog Paul Bauters na verplaatsing en heropbouw van een staakmolen¹ het landschap in Vlaanderen weer stilaan met draaiende molens verlevendigde. Dat keerpunt

maakte ook een molenaarsopleiding noodzakelijk. Aanvankelijk was die opleiding nog bescheiden, maar sinds een paar decennia omvat ze alle aspecten van de molenaarsstiel. Om de twee jaar krijgen zowat 100 mannen en vrouwen tien zaterdagen lang onderricht over de geschiedenis, bouw en werking van water- en windmolens, het weer, wieksystemen, veiligheid en bovendien...over malen op molenstenen. In tegenstelling tot de basisopleiding in Nederland moeten leerling-molenaars in Vlaanderen na een succesvol theoretisch examen en een stagetijd van minstens 100 uur op hun praktijkproef bewijzen dat ze ook goed met de steenlicht kunnen omgaan. De examinatoren beoordelen net als het Gilde van Vrijwillige Molenaars de mate waarin de cursist zelfstandig en veilig met een molen kan omgaan, maar hechten doorgaans minder belang aan de louter theoretische kennis. Ze laten zich ook graag leiden door het enthousiasme en de 'goesting' van de man of vrouw die molenaar wil worden. Buikgevoel, noemen we dat. Het gaat ongetwijfeld om een volwaardige cursus, waarbij het contact tussen meester en gezel minstens twee jaar lang goed wordt onderhouden. Een beetje vreemd en jammer dat het door de bevoegde minister overhandigde Vlaamse molenaarsdiploma in Nederland niet wordt erkend. Wij daarentegen doen daar omgekeerd helemaal niet moeilijk over. Zowat een kleine helft van de deelnemers volbrengt de stage en kan op een molen in de buurt terecht. Wie die lange stage niet ziet zitten, kan molengids worden en een malende molenaar tijdens bezoeken assisteren.

UITREIKING VAN HET DIPLOMA VAN MEESTER-MOLENAAR EN MOLENGIDS BIJ DE STAAKMOLEN VAN LEMBEKE.
FOTO: EDDY DE SAEDELEER.

Drie molenaars

De opleiding tot molenaar wordt al sinds enkele jaren overgenomen door het overkoepelende Molenforum Vlaanderen. Dat orgaan organiseert tevens Vlaamse molendagen en onderscheidt actieve molens, die worden bediend door molenaars die geregeld aan de meelgoot staan en over geschikte middelen en voldoende knowhow beschikken om allerlei kinderen en volwassenen een leerrijke introductie te geven.

Het Molenforum streeft ernaar om rond elke werkende molen een team van minstens drie molenaars of molengidsen te verzamelen. Die kunnen dan bij toerbeurt de molen in werking stellen en samen onderhoud en kleine reparaties uitvoeren: smeren en schilderen, een kam vervangen, een steenkoppel maalvaardig maken of zelfs een hele dakbedekking vernieuwen. De aanzet daartoe hebben ze namelijk tijdens de cursus gekregen.

Tot zowat een eeuw terug moest een Vlaamse beroepsmolenaar, die nauwelijks het zout op de patatten

verdiende, dat nog helemaal op zijn eentje klaren, maar dat had die minstens gedeeltelijk aan zichzelf te wijten. Ik heb er nog enkele gekend en die waren inderdaad niet altijd bereid om molenliefhebbers op hun erf te ontvangen. Kijk maar even naar het gezicht van de molenaar uit het Oost-Vlaamse Denderwindeke (pagina 8) uit het Oost-Vlaamse Denderwindeke. Zou jij het aandurven om wat dichterbij te komen?

Authentiek

De periode tussen pakweg het laatste kwart van de 19de eeuw en het interbellum hebben vele auteurs als *Arm Vlaanderen* omschreven. Het was een tijdperk waarin onder meer de traditionele molenaar moest strijden voor zijn voortbestaan. In de steden werden molens weggedrumd door bloemmaalderijen; op het platteland bleef de molenaar vaak nog slechts de leverancier van meel voor het levend spaarvarken van een arme fabrieksarbeider. In de jaren dertig van de twintigste eeuw zou ook die molenaar zijn archaïsch bedrijf moeten opgeven, ook al omdat steeds meer boeren met behulp van een diesel- of elektromotor op

BOVEN: TWEE VRIJWILLIGE MOLENAARS LEGGEN NIEUWE LEIEN OP DE KAP VAN DE HUISEKOUTERMOLEN.

ONDER: MOLENAAR HIPPOLIET SCHOREELS BIJ ZIJN WATER-MOLEN IN DENDERWINDEKE. OPNAME UIT DE VERZAMELING ANDRÉ VER ELST © STICHTING LEVENDE MOLENS ROOSEN-DAAL.

kunststenen maalden in een stalletje of schuur. Vele ambachtelijke molenaars beperkten zich in deze slappe tijden noodzakelijkerwijs tot het enigszins oplappen van de molens die de verwoestingen tijdens de Grote Oorlog² hadden overleefd. "Jullie molens zijn nog zeer authentiek", hoor je buitenlandse molenaars wel eens zeggen. Da's de reden.

"Hun molens waren nog slechts een schaduwbeeld van wat ze ooit waren geweest," mijmert Paul Bauters in het tweeluik Molenland Vlaanderen dat John Verpaalen en de ondergetekende in 2008 samenstelden³. Molenaars probeerden het voorvaderlijk bedrijf tegen de stroom van de modernisering in overeind te houden. "Uiteindelijk liep het uit op een eervolle nederlaag," voegde Paul toe.

Vrijwillige molenaars moeten tegenwoordig wel de handen in elkaar slaan want de 'arbeidsmarkt' voor molenaars wordt ook in Vlaanderen krappere. Ons molenbestand gaat achteruit omdat de regels en criteria die moeten worden vervuld om tot een goedgekeurd restauratiedossier te komen talrijker en de subsidiepercentages lager worden. Als levende werktuigen zullen molens misschien toch nog op enig mededogen van de overheid mogen rekenen. Voor dat erfgoed daalt de financiële overheidssteun hopelijk niet te drastisch. Toch zijn er nog jonge mensen die al hun spaarcentjes in de restauratie van een vervallen molensite steken.

Emmertarwe en eenkoorn

De molenaars die in Vlaanderen, onder meer door een winkeltje in de kuip, van de kracht van water en wind kunnen (over)leven, zijn op de vingers van één hand te tellen. Commercie zit bij ons wat minder in het bloed en ik heb het gevoel dat Vlaamse molenaars die ook wat verder uit de buurt van hun molen wensen te houden. Ik vermoed wel dat op meer molens dan in Nederland wordt gemalen. Uit een heel recente enquête onder Oost-Vlaamse molenaars bleek dat op 15 molens in deze provincie sporadisch tot regelmatig graan wordt gemalen, zowel voor mensen als dieren. Die positieve evolutie hebben we gedeeltelijk te danken aan het Federaal Agentschap voor de Voedselveiligheid dat na heel wat lobbywerk door het Molenforum de inachtnaam van enkele basisregels inzake hygiëne voldoende vindt om meel van de molen een plaats in de voedingsindustrie te geven. Heel wat molenaars zetten sindsdien met lokale boeren samenwerkingsprojecten op die resulteren in de herwaardering en de teelt van bijna vergeten graansoorten, zoals emmertarwe en eenkoorn. De hieruit resulterende producten worden dan vanuit een korteketensysteem – van boer via molenaar en bakker naar consument – in de handel gebracht. Ook Vlamingen raken er meer en meer van overtuigd dat molenstenen het beste meel ter wereld voortbrengen.

Nederlandse molenaar. Je bent in Vlaanderen meer dan welkom. "Even weg van Holland en Vlaanderen is dichtbij. Dan laat ik het je zien: Vlaanderen van nu en dat van toen," zong Paul Van Vliet.

1 Vlaams voor standerdmolen

2 Eerste Wereldoorlog

3 Deze uitgave bevat zeer fraaie afbeeldingen van Vlaamse molens, toegelicht door gerenommeerde auteurs zoals Paul Bauters, John Verpaalen, Walter van den Branden en Lieven Denewet. Kan nog altijd worden besteld voor de prijs van 30 euro via alain.goublomme@telenet.be

Meijer: een molenfamilie uit Appingedam

Familie Meijer

In 1820 kocht Johann Daniël Meijer een huis met werkplaats aan het Damsterdiep. Het huis staat aan de zuidzijde van het diep tussen Appingedam en Tjamsweer. Hij bouwde de leerlooierij met toen nog open achtergevel om tot molenmakers-werkplaats. Toen aan het eind van de 19de eeuw veel minder molens werden gebouwd, begon zijn kleinzoon Pieter Meijer een mosterdmaalterij. Het mosterdzaad werd aanvankelijk op handkracht gemalen en vanaf 1910 motorisch. De mosterd werd onder de naam Meijer's Mosterd op de lokale markt uitgevent. De mosterdmaalterij was gevestigd aan de huidige Molenstraat, een zijstraat van de Bouwmeesterstraat. Eerder was deze locatie bekend onder de naam Molenhorn. Al deze namen verwijzen naar een relatie met molens of molenbouwers. In de stamboom van de familie, waarvan nog steeds nazaten in het huis wonen, komen molenaars, molenbouwers, mosterdmakers en timmerman-aannemers voor. In de familieverhalen wordt regelmatig het molenmakersberoep genoemd. De naam-combinatie Frederik Wilhelm Meijer komt herhaaldelijk terug. De eerst herkenbare onder deze naam was Friederich Wilhelm Meier, molenaar te Wagenfeld, Hasslingen geboren 17 februari 1745 en gestorven op 19 oktober 1827 te Hasslingen. Eén van zijn vele zonen, Johann Daniël emigreert naar Appingedam.

Slotdicht

In de papieren nalatenschap van de familie Meijer uit Appingedam bevinden zich verschillende geschriften zoals bestekken, bouwcondities en besommingen van hout. Ook vinden we op twee bladen een bijzondere tekst, een zogenaamde 'Aanspraak' (feesttoespraak) bestaande uit een 'Klinkdicht' en een 'Slotdicht'. Eronder staan negen vrouwennamen vermeld. Het lijkt erop dat we hier te maken hebben met activiteiten bij een molenfeest. Gezien de beperkte ruimte plaatsen we hier alleen het slotdicht:

*Dees molen maalt ter tijd, het nodig wordt bevonden,
En d' wind ook gunstig is, op die bepaalde stonden.
Wanneer geen stormen woed, en onweer is in til,
Dan zwicht de Molenaar, en 't gantsche werk ligt stil.
Maar als nu weer en wind; voor 't malen gunstig wordt,
Dan is terstond de pligt, dat hij wordt aangejordt.
Om 't Water dat er is, vroegtijdig weg te werpen.
Door d'wieken, as en slang, en door de gaande werken.
Om zoo het land dan droog, en Ras bekwaam te maken,
Ter zaaijing van het graan, en diergelijke zaken.
Dat het rijke vrugten geeft, voor Boer en voor Koopman,
Deez' Molen is gerigt, gij hebt u deel er an.
Zoo gij volmagt t Zaam, d'Colonie gantsch met een
Prijst molenakers komst, bedank d' leverantsier met een [?].*

Harmken O. Boondsema, Grietje T. Boekhout,
Frouwke K. Maathuis, Nantje N. Bontsema
Stijntje W. Brouwer, Miena J. Bongma, Engeltje N. ?,
Arlje F Folkers, Remken O, Boondsema

Het is niet duidelijk of de tekst betrekking heeft op de ondertekening van een intentieverklaring van de 'Heeren Volmagten', op een eerste steenlegging of op de ingebruikname van een molen. Wel is duidelijk de datering: 30 november 1819. De betreffende molen is gedeeltelijk duidelijk: het gaat om de 'Water'-molen: opgericht en gebouwd bij de Groeve op de Slinger Leegte. Als thuisbasis van de molen wordt ook de 'geheele Colonie' genoemd. Die plaats was ook onder de naam Laskwerd bekend.

Kennelijk gaat het om een aanspraak of toespraak tot de gevolmachtigden, de molenmaker en de leverancier van de molenonderdelen. Het klinkt dicht en het slotdicht kunnen op een gezamenlijk optreden van echtgenoten van de gevolmachtigde boeren of van hun dochters wijzen. Uit de tekst spreekt verwachtingsvolle bewondering voor de molen.

Locatie

Niet helemaal duidelijk wordt de relatie van de beschreven molen met de huidige Olinger Koloniemolen aan de Groeve. Deze molen is ruim 80 jaar later gebouwd, in 1900. Volgens de gegevens van Molendatabase is die Olinger Koloniemolen op een andere plaats gebouwd dan zijn afgebrande voorganger. Bovendien moeten we bedenken dat in 1870/76 het Eemskanaal is aangelegd. Deze nieuwe waterweg doorsneed de oorspronkelijke Olingerpolder in twee bijna even grote delen; de Noorder Olingerpolder en de Zuider Olingerpolder. Beide polders moesten bemalen worden door windmolens. Spreekt het Slotdicht wellicht over de eerste Olinger Koloniemolen?

Molendrama

De eerste molen aan de Groeve wordt tijdens een hevig onweer op 20 augustus 1900 door de bliksem getroffen en brandt geheel af. De molenaarswoning wordt door de brandweer nat gehouden en blijft behouden. Nog dezelfde avond, terwijl het onweer nog narommelt, houden de ingelanden een vergadering in het molenaarshuis. Er worden enkele opmerkelijke besluiten genomen. Ten eerste wordt besloten een nieuwe windmolen te bouwen, dus weer wordt voor windkracht gekozen. Ten tweede gaat de vergadering ervan uit dat in circa drie maanden de nieuwe molen in bedrijf zal komen. En ten derde wordt besloten een noodstoomgemaal te huren waarvoor 20.000 kilo steenkool wordt gekocht. Als architect komt Jan Wiertsema (1872-1953), molenbouwer te Hoogezand-Sappemeer in beeld. Op grond van zijn bestek en tekening wordt op 8 september 1900 een aanbesteding ('Uitbesteding') gehouden voor een nieuwe 'Water'-molen op windkracht, te bouwen 600 meter zuidelijker, van dezelfde grootte (gevlucht 76 voet) en na overleg met één vijzelgang. De molen krijgt nu een ijzeren as

en wordt zelfzwichtend. De nieuwe molenaarswoning wordt ook zuidwaarts gebouwd.

In de lijst van inschrijvende molenbouwers komen we een Meijer tegen, namelijk P. Meijer te Tjamsweer. De oude woning en werkplaats van de Meijer-familie lag aan het Damsterdiep, aan de Tjamweester kant van het centrum van Appingedam. Het lijkt hier dan ook te gaan om molenbouwer Pieter Meijer uit Appingedam. Hij greep overigens met de op een na hoogste inschrijving naast de aanbesteding!

De tweede Olinger poldermolen komt voortvarend tot stand. Uit vergaderstukken blijkt dat de molen half december 1900 in werking is. Op de eerste vergadering van de ingelanden na de ingebruikname van de molen komen we de volgende opmerkingen tegen en ik citeer ze letterlijk uit een ongepubliceerd geschrift van Durk Slagman, januari 2013:

"..... en men ging in Zuider Olingerpolder weer over tot de orde van de dag. De eerstvolgende vergadering vond plaats op 9 mei 1901. Men sprak toe over rekenings- en begrotingszaken en over reglementswijzigingen. Helemaal geen opmerkingen over de nieuwe molen? Toch wel. De aannemer zal er attent op worden gemaakt dat hij de roelatten niet heeft geveerd en omdat de molen nog niet helemaal naar wens loopt wil men de oude molenmaker Meijer er nog bij laten komen om alles nog eens na te zien en te herstellen."

IN 1942 SCHILDERDE BEN WALRECHT (1911-1980) HET HUIS AAN HET DAMSTERDIEP WAAR GENERATIES LANG DE FAMILIE MEIJER WOONDE.

FOTO SCHILDERIJ BEN WALRECHT

Museale molenvondst

Stichting Johan Dijkstra Groningen

In 2018 wordt herdacht dat 100 jaar geleden, in 1918 dus, de Groninger kunstenaarsvereniging De Ploeg werd opgericht als reactie op het artistieke klimaat in de stad Groningen. Tot de initiatiefnemers behoorden Jan Wiegers, Johan Dijkstra, George Martens en Jan Altink. Het is daarom passend om in dit zomernummer van *de Zelfzwichter* in de rubriek Museale molenvondst, aandacht te besteden aan deze kunstenaarskring.

De redactie verzocht Arenda Ubbens van de Stichting Johan Dijkstra in het kader van bovenstaande om een bijdrage voor deze rubriek. Daarop stelde zij dit schilderij van Johan Dijkstra (olieverf op doek, 35 x 45 cm) uit een particuliere collectie voor. Het is de afbeelding van een molen, waarin wij de Widde Meuln in Ten Boer menen te herkennen. Weliswaar zijn de stelling-schoren en de raampjes niet helemaal zoals het er nu uitziet, maar dat kan de vrijheid van de kunstenaar zijn. Er is nog een ander schilderij van Johan Dijkstra bekend waarop deze molen is afgebeeld, maar dan gezien vanaf een andere kant en met de genoemde details zoals wij ze kennen. Beide schilderijen zijn waarschijnlijk gemaakt vóór 1934, het jaar waarin de bijna fatale onttakeling van de molen begon. Dat is ook de tijd dat veel schilderijen met Groninger motieven van Dijkstra, 'de portrettist van het Groninger landschap', het licht zagen.

De molen in Ten Boer is in 1839 gebouwd als pelmolen, in opdracht van Arend Cornelis Pol, die daar bij Koninklijk Besluit van 24 juni vergunning voor had gekregen. Niet lang na de bouw werd de molen ook ingericht voor het malen van graan. Tot 1932 werd met windkracht gemalen, in dat jaar ging men over op elektrische bemaling. De molen werd ontdaan van wieken en van de stelling en niet lang daarna ook van de kap. Jarenlang stond de kale romp, waarin nog tot 1958 een maalbedrijf was gevestigd, aan het Damsterdiep. Tot het, na een reeks mislukte pogingen, een groep enthousiastelingen in 2007 eindelijk lukte een complete restauratie tot stand te brengen. Sindsdien is de molen weer een levend monument in het dorp en is er een actieve groep vrijwilligers die de molen draaiend houdt en regelmatig activiteiten organiseert in en rond de molen.

Zie voor meer informatie over de activiteiten die in dit jubileumjaar worden georganiseerd: www.deploeg100jaar.nl.

Frank Houwaard is werkzaam bij Erfgoedpartners en houdt zich ondermeer bezig met het Groninger Molenarchief.

DUNNING
MOLENBOUW
 ONDERHOUD • RESTAURATIE
 Provincialeweg 28 • Adorp • 050-3061221
 info@dunning-molenbouw.nl
 fax: 0598-450013
 06-51856323

www.dunning-molenbouw.nl

Wieringa molenbouwadvies

Geert Reindersstraat 20 • 9951 CC Winsum
 T (0595) 44 31 92 • M 06 55 80 85 93
 info@wieringamolenbouwadvies.nl

www.wieringamolenbouwadvies.nl

Koning
Molenzellen

- Nieuwe zeilen
- Reparaties
- Touwwerk
- Smeermiddelen
- En meer

Sipke Koning
 06-44003400

www.koning-molenzellen.nl

DISCUS
 UW HUISDIEREN SPECIAALZAAK
Ekkelkamp

- * Tropische vissen, aquariums en benodigdheden
- * Hengelsport en benodigdheden
- * Vogels, vissen en knaagdieren
- * Hondensport, dierbenodigdheden
- * Dierverzorging en -apotheek
- * Paarden- en veevoerders
- * Klompen en laarzen

Fa. Ekkelkamp
 Rijksstraatweg 135 Haren
 tel. 050-535 02 15

Overige zaken en gebeurtenissen over en bij molens

ANDER MOLENNIEUWS

Groninger Molenweekend

Op 9 en 10 juni vindt het Groninger Molenweekend plaats. Onder het motto 'Door weer en wind' wordt dit jaar de aandacht gevestigd op het molenaarschap van toen en nu. In december 2017 kreeg het ambacht de welverdiende status van immaterieel erfgoed op de Unescolijst. Deze positieve aandacht willen we inzetten om nieuwe molenaars voor de toekomst te werven. Welke stoere mannen en vrouwen durven het aan: door weer en wind de molen aan het werk zetten. Tijdens het Groninger Molenweekend laten de molenaars zien wat er zo mooi is aan hun vak. Het overzicht van de activiteiten is te vinden op www.erfgoedpartners.nl

Avond voor molenvrijwilligers

Om de vrijwilligers rond onze Groninger molens te bedanken voor hun inzet wordt hen ieder jaar een speciale avond aangeboden. Deze keer is dat op donderdag 24 mei in 'Ons Dorpshuis' in Loppersum. Meer informatie hierover is te vinden op de website van Erfgoedpartners: www.erfgoedpartners.nl.

Molenprijs

De Molenprijs is een van de grootste publieksprijzen van Nederland. Ieder jaar wint het molenproject dat de meeste publiekstemmen heeft gekregen. De Hollandsche Molen bestaat dit jaar 95 jaar en daarom ontvangt de winnaar van de BankGiro Loterij Molenprijs dit jaar maar liefst € 95.000,- om het projectplan uit te voeren. De andere genomineerden ontvangen het aantal stemmen dat op hun project is uitgebracht in euro's.

Is er bij u op de molen een aansprekend project? Dan kunt u in aanmerking komen voor deelname aan de BankGiro Loterij Molenprijs. Denk bijvoorbeeld aan een restauratieproject, een vervanging of

reparatie van een molenonderdeel, het (ver)bouwen van een publieksinformatiecentrum, het plaatsen van informatiepanelen bij de molen voor het publiek ... of een andere lang gekoesterde wens.

De inschrijvingsperiode voor molenprojecten loopt tot en met 31 mei 2018. Hiervoor moet het aanmeldformulier worden ingevuld en per post of per e-mail naar De Hollandsche Molen gestuurd. Meer informatie en de wedstrijdvoorwaarden is te vinden op de website van De Hollandsche Molen: www.molens.nl/meedoen

Deze rubriek gaat over timmeren, schilderen
en restaureren aan de Groninger molens

MOLENONDERHOUD

Koren- en pelmolen De Liefde, Uithuizen

Op dinsdag 13 februari werd in molen De Liefde in Uithuizen een nieuwe binnenroede gestoken door Dunning Molenbouw uit Adorp. De nu vervangen roede was van 1971 en was in 1973 gestoken. Deze roede had

nummer 202 en was gemaakt door Bremer/Dunning. De nieuwe binnenroede heeft nummer 312 en is weer voorzien van de Van Bussel stroomlijnneuzen met remkleppen en voorzien van nieuwe aluminium zwichtkleppen.

Bouwen van een stalen roede

Tekst: Ids H. Van der Honing

Roeden staan bloot aan weer en wind. Ook rukwinden en vangkrachten verkorten de levensduur van roeden. Dat geldt voor houten en voor stalen roeden. Roest is de grootste vijand van het staal van de roede en eist een regelmatige vervanging in het roedebestand.

In 2017 kwamen defecten aan het licht bij een constructiewijze voor stalen roeden. Door de lengte van een complete roede was transport en dompelen in verzinkbaden een groot probleem. Een constructieve oplossing was het idee om de roede in het midden te delen. Na het verzinken en het transport naar de molen konden de roededelen tot een complete roede worden samengevoegd. Hierna volgde het bevestigen van de roede in de askop. Het idee van in het midden gedeelde roeden was leuk maar op den duur bleken de bevestigingen met bouten en moeren defecten te vertonen. De angst voor roedebrek in de askop zorgde bij een vijftigtal Nederlandse molens voor de vraag naar nieuwe roeden. Plotseling waren er in 2017 meer dan 100 nieuwe roeden nodig. Voor 2018 spreken we van het 'Jaar van de roede'.

Molenaar Ids Van der Honing heeft een artikel geschreven over roedebouw. Hij bezocht hiervoor ondermeer regelmatig de werkplaats van molenbouwer Dunning te Adorp. Het artikel laat in stappen de bouw van een stalen roede zien zoals die wordt

uitgevoerd in de werkplaats van deze molenbouwer. In het digitale septembernummer van *de Zelfzwichter* nemen wij een link op waarmee u het volledige artikel kunt downloaden.

Het blad *Gildebrief* zal ook aandacht besteden aan dit onderwerp.

Molenbouw Dunning Adorp

Tekst: Herman Bink

Foto's: Jelte Oosterhuis en Herman Bink

In gesprek met molenbouwer Ron Dunning (1962) kom ik het een en ander te weten over hemzelf, zijn bedrijf in Adorp en over de ins en outs van de werkzaamheden die daar verricht worden. Daarover gaat dit artikel.

Aan de Provincialeweg te Adorp bevindt zich sinds 1926 een molenbouwbedrijf. Dat is hier met veel omwegen uiteindelijk terecht gekomen.

Molenbouwersgeslacht Bremer

Een zekere Heinrich Anton Bremer uit het Duitse Wichtringhausen bij Hannover wordt als eerst betrokkene in dit verband genoemd. Hij komt in 1838 als 21 jarige leerlingmolenmaker naar Middelstum. Daar gaat hij in de leer bij molenmaker Hoving en hij vestigt zich daar als molenbouwer. Zijn opvolger, Chris Bremer, verplaatst het bedrijf in 1900 naar Noorderhoogebrug, een paar jaar later naar Groningen. De opvolger is Thomas Bremer. Hij verhuist in 1925 met de hele handel naar Paterswolde. Een jaar later komt het bedrijf naar Adorp, waar het tot op heden te vinden is.

Eigenaren zijn dus nog steeds allemaal telgen uit dit molenbouwersgeslacht Bremer. Na 1926 zijn er nog twee Bremermolenbouwers over, Christiaan en Jacob. Jacob krijgt gezondheidsklachten. Hij haakt in 1971 af.

Christiaan gaat in 1975 met pensioen. En er is geen Bremeropvolger beschikbaar.

Overname

Dan stappen er nieuwe participanten in. De naam wordt: Molenbouw Dunning-Bremer B.V. Het zijn de broers Henk en Jan Dunning, bij wie Christiaan nog een tijdje als adviseur meedraait. In 1998 volgt de volledige overname door Dunning onder de naam: Fa. Dunning Molenbouw. Ja, goed uitgerekend: dit bedrijf bestaat in 2018 20 jaar! Tijd voor een feestje.

Molenbouwer

"Het is fysiek best een zwaar beroep", vertelt Ron Dunning, zoon van Henk, me. De werkzaamheden bestaan voor een groot deel uit sjourren, balken sjouwen, kruipen, gereedschapskisten dragen, beklimmen van soms smalle en steile trappen in de molen, manipuleren met molenstenen die op of van hun plaats moeten komen. In de werkplaats staalplaten bewerken, snijden, lassen, conserveren, verplaatsen enzovoorts. Bij renovatiewerkzaamheden komt daar het

timmer- en schilderwerk nog bij. Ron was ooit na de mavo eerst meubelmaker. In 1991 is hij begonnen als molenbouwer. Daarna volgde hij in de avonden de aannemersopleiding die hij met succes afrondde in 1997.

“Tot vorig jaar werkten we hier met zijn vieren. Eén van ons is er vanwege zijn gezondheid mee gestopt, we doen alles nu met z’n drieën. Onze werkzaamheden bestaan uit drie onderdelen: restauratie van molens, wat ik persoonlijk het mooist vind,” zegt Ron Dunning, “verder groot- en klein onderhoud aan molens en ons specialisme: het maken van stalen molenroeden. En daar komt nog een grote hoeveelheid administratief werk bij, dat doe ik zelf.”

Opdrachtgevers

“Onze opdrachtgevers zijn gemeenten die molens beheren en diverse molenstichtingen. In principe zou het een individuele molenbezitter kunnen zijn, maar die zijn zeldzaam. Komt niet zoveel voor in onze klantenkring. Wij doen trouwens alleen poldermolens en korenmolens.”

Hoe vinden ze jullie?

“Het wereldje van de molens is klein, ons kent ons, dus het is het meest mond-tot-mondreclame, maar ze kunnen ons ook vinden op het internet.” Hij voegt eraan toe dat er wel concurrentie is. Er zijn, denk ik, zo’n 25 tot 30 molenbouwbedrijven in Nederland. Opgevraagde offertes worden door de klanten met elkaar vergeleken en vaak wordt daaruit de goedkoopste aanbieder geselecteerd, soms van ver weg.

Er is werk genoeg. De afgelopen jaren is er aan veel projecten gewerkt door Dunning Molenbouw.

Om er een paar te noemen:

2010 restauratie van De Hoop in Haren

2010 restauratie van De Leeuw in Zeerijp

2011 nieuw gevluht aan De Onderneming in Vierhuizen

2011 restauratie van De Lelie in Eenrum

2014 restauratie van Stel’s Meulen in Harkstede

2017 kap met gevluht van de molen te Uelsen (Duitsland)

Innovatie

Ron: “Vroeger, als het weer slechter was, werkten we ook door als de kap van de molen was. Dat ging dan onder een enorm kleed dat op z’n plaats gehouden werd door vastgesjorde kabels. Lastig, steeds losknopen en weer vastmaken. Wij hebben een noodkap ontworpen bestaande uit zeg maar taartpunten die samen een soort nooddak vormen en dat boven op de molen wordt gehesen. Het kan hydrolisch in zijn geheel een eindje omhoog en weer omlaag worden verplaatst. Zo kunnen we daaronder bij bijna elke weersomstandigheid reparaties verrichten.”

Om dat allemaal te kunnen blijven doen zijn regelmatig investeringen nodig. Voor nieuw gereedschap, machines en vervoer. Het betreft uiteraard meest materieel specifiek bestemd voor molenbouw: veel hef- en hijsmateriaal, bijvoorbeeld van domme kracht

en vijzels tot Tirfor (= merk hijsmateriaal) en diverse takels.

Roeden

Ik neem nog een kijkje in de werkplaats. Daar hangen twee indrukwekkend lange stalen roeden van circa 21 meter. Voor de montage wordt staal in de juiste vorm en op maat gesneden. Die stalen stroken worden eerst gehecht, daarna volledig aan elkaar gelast en vormen zo de holle roede. De stalen platen variëren in dikte, aan de uiteinden dun, in het midden is de dikte groter. Via een apparaat kan de roede gedraaid worden en krijgt elke kant de juiste behandeling. Dit is specialistenwerk!

En sinds kort is er wat dit betreft werk aan de winkel. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft geld beschikbaar gesteld om circa 48 roeden te vervangen. De minister gaf hier haar toestemming voor. Terzijde: de afgelopen jaren waren bij diverse molens de roeden vervangen door deelbare roeden. Die waren gemakkelijker te verzinken. Ze werden met bouten aan elkaar gemonteerd. Maar dat bleek geen succes. Bouten knapten af en het werd te gevaarlijk de molens met die roeden te laten draaien. Er volgde daarom een maalverbod. Voor die molens moeten dus nieuwe roeden gemaakt worden en dat levert weer werk op voor Molenbouw Dunning. "Roeden maken, soms hebben we jaren niks, nu toch weer opdracht voor acht nieuwe roeden. In 2017 plaatsten we er een in Uithuizen op De Liefde. Binnenkort plaatsen we er één in Mensingeweer op Hollands Welvaart," zegt molenbouwer Dunning.

We hebben het nog even over het verschil tussen houten en stalen roeden en hun levensduur. Hout is lastig, hard hout is vaak te zwaar, lichtere houtsoorten gaan doorgaans niet zo lang mee. Staal is sterk en gaat langer mee. Dunning gebruikt cortenstaal, dat roest aan, maar minder door. Het is niet verzinkbaar. Normaal staal gaat zo'n 20 tot 25 jaar mee. Cortenstaal waarschijnlijk wel 50 jaar of langer.

In de kantine zie ik nog een certificaat hangen. Het betreft een zogenaamd 'Hobéon Certificering'. Datum 5-4-2011. Hoewel slechts drie jaar geldig blijkt daar uit dat molenbouw Dunning op dat moment geheel

voldeed aan de eisen als gesteld in de normen voor erkende molenmaker. En dat zal vast en zeker nog steeds zo zijn.

Leuke wereld, enthousiaste mensen

TOM HEYNE OVER ZIJN INZET VOOR DE GRONINGER MOLENWERELD

In mei neemt Tom Heyne officieel afscheid van Erfgoedpartners. Hij gaat met pensioen. Zijn laatste werkwerken stonden in het teken van opschonen en overdragen van dossiers, de laatste zaken afwikkelen. Ook gaf hij nog een cursus molengids in opdracht van MSMOG. Tijd voor een afscheidsinterview want ook in de Groninger molenwereld heeft hij vanaf 2002 de nodige voetstappen gezet.

Tom's eerste contact met molens in onze provincie kwam tot stand door het project 'Meer leven in Groninger molens'. Het project had ondermeer tot doel de opleiding tot molenaar te moderniseren en om meer mensen enthousiast te krijgen voor de molen. Voor de instandhouding van deze beeldbepalende monumenten zijn mensen namelijk onontbeerlijk. De molenaar laat de molen draaien - een belangrijke taak - maar kan vaak daarnaast niet ook nog bezoekers ontvangen. Veiligheid op de molen is essentieel. Daarom werd door Erfgoedpartners een cursus Molengids ontwikkeld, waarbij mensen werden en worden getraind om bezoekers veilig rond te leiden op en rondom de molen en om activiteiten te organiseren.

Sinterklaas

Tom was, als consultant cursussen en trainingen van Erfgoedpartners, de aangewezen persoon om deze cursussen Molengids te ontwikkelen en te geven. Molengidsen hebben een niet te ontberen functie op en rond de molen. "Je zorgt voor draagkracht in het dorp. We zijn begonnen in Ten Boer, ter gelegenheid van de oplevering van de herstelde Widde Meuln. Aan

deze eerste molengidscursus deden meteen tien mensen mee." Behalve Tom is ook steeds molenaar Arjen Strijkstra bij iedere cursus betrokken. "Wij vinden dat molengidsen ook basiskennis over de molen moeten hebben en Arjen neemt dat deel van de cursus voor zijn rekening." Tom is een bevoegen docent en liet de cursisten altijd actief nadenken over welke activiteiten zij rond de molen zouden kunnen organiseren of waaraan de molen zou kunnen participeren. "Denk aan bijvoorbeeld de Nationale Molendag, het Groninger Molenweekend, de intocht van Sinterklaas, de feestweek, een wandelroute, Oktobermaand Kindermaand, de Maand van de Geschiedenis enzovoorts. Maar maak wel een haalbaar (jaar) programma. De kunst is de molen te verkopen, aan te prijzen. In Ten Boer spraken we af dat er een kennismakingsbijeenkomst voor de buurt zou worden georganiseerd. De vraag is dan natuurlijk: hoe doe je dat? Uiteindelijk wisten de cursisten de buurt te mobiliseren en bezochten de buurtbewoners in groten getale de Widde Meuln. En zij gingen gezamenlijk op de foto! We hebben de afgelopen jaren zo'n negentig molengidsen opgeleid. Voor een enkeling was dit zelfs een opstap naar de molenaarsopleiding. Het effect van molengidsen is dat er meer activiteiten in en rondom de molen worden georganiseerd." Na het afronden van de cursus ontvangen de deelnemers een certificaat. Het Groninger model van de 'Molengids cursus' krijgt inmiddels ook landelijke implementatie. Zo worden molengidsen opgeleid in Zuid-Holland. Ook heeft Tom hierover een lezing gegeven bij de contactdag van De Hollandsche Molen in Haarlem.

Rondleiden

Hoe leid je een groep in de molen rond? "Wat willen de mensen weten. Verdiep je vooraf in de groep. Een groep kinderen benader je anders dan bijvoorbeeld collega-molenaars. En doe het vooral veilig. Waar zitten de gevaarlijke punten in de molen. Wijs daar de mensen vooraf op. Denk er ook logistiek goed over na. De molengids heeft de regie. Zo is het verstandig om vooraf de huisregels uit te leggen zeker ook in verband met de veiligheid. Het is belangrijk om mensen, als zij op de molen zijn, goed in de gaten te houden."

Veilig door de molen

Erfgoedpartners organiseert ook cursussen veiligheid voor erfgoedinstellingen, waaronder voor molenorganisaties. Tijdens cursussen veiligheid vroeg Tom cursisten altijd of zij wel eens een incident in of rondom de molen hadden meegemaakt. Vaak kreeg hij ontkenkende reacties. Bijna-incidenten dan (net geen vinger tussen de deur of net niet uitgegleden) bleken wel herkenning op te roepen bij de meeste cursisten. "Maak protocollen en gebruik de RI & E [Risico Inventarisatie en – Evaluatie]", adviseerde Tom. "Spreek bijvoorbeeld af hoeveel mensen je maximaal in de molen wilt hebben. Of het weer. Wat te doen bij een weeralarm (code rood): wie doet wat? De eigenaar is de eerst verantwoordelijke, maar de molenaar kan ook aangeklaagd worden."

Grote enge dingen

Voordat Tom via Erfgoedpartners in aanraking kwam met molens had hij nog nooit een molen van binnen

gezien. "Eigenlijk vind ik het maar grote enge dingen. Wel heb ik gemerkt anders naar molens te kijken dan vroeger. Ik fiets veel en ben graag buiten. Nu zie ik de molens veel bewuster. Wat mij opvalt is dat je in het open Groninger landschap nog steeds van molen naar molen en van kerktoren naar kerktoren kunt fietsen. Dat vinden we hier misschien gewoon, maar die landschappelijke ruimte is in Nederland echt heel bijzonder. En daar moeten we ons voor blijven inspannen"

Tom doet tot slot nog een oproep: "wees zuinig op het erfgoed in Groningen. Groningen moet Groningen blijven. Dat is niet vanzelfsprekend. Ga wat voor je eigen geschiedenis doen. En wat de molens betreft: het is een leuke en bijzondere wereld met zeer enthousiaste mensen!"

Tom stopt bij Erfgoedpartners maar de cursussen Molengids gaan 'gewoon' door. Zijn opvolgster is Marjan Brouwer. Molenaar Arjen Strijkstra blijft bij de cursussen betrokken.

Geïnteresseerd in de cursus Molengids?

Neem contact op met Erfgoedpartners:

info@erfgoedpartners.nl of (050) 313 00 52.

MOLENSTEENMAKERIJ

**HANS
TITULAER**

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen,
maaltechnisch advies.

Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.

Restauratie van stenen en maalstoelen.

Kweernen, wrijfstenen, demo-steentjes.

Kneus- en scherphamers.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Eendenpoelseweg 6a, 6581 AB Malden, Nederland

Tel.: 0031 (0)24 696 36 54 / 0031 (0)6 53 66 76 86

E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkookmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

Donderdag en vrijdag 10.00-17.00 uur

Zaterdag 10.00-16.00 uur

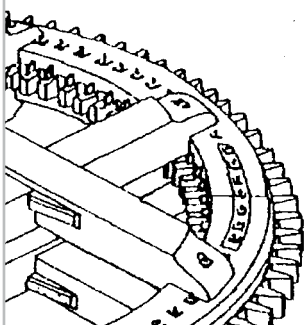
Molenaar J.J. Pot

Telefoon (0598) 39 49 53

Aannemers-Restauratie &
Molenmakersbedrijf

Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4a, 9677 TW Heiligerlee. +0031(0)597 - 591660
info@molemavof.nl www.molemavof.nl

Het Groninger Landschap

Steun de molens van Het Groninger Landschap

Word Donateur

www.groningerlandschap.nl of bel: 050 - 313 59 01

GRONINGER MOLENWERELD

Molenstichting Midden- en Oost-Groningen

De stellinghoogte van de Aurora nader bekeken

door Martin E. van Doornik

Naar aanleiding van het overlijden van Bé Oomkens ben ik me nu eens gaan verdiepen in de Aurora in Noordbroek, waar hij op 13 september 1932 in de ernaast gelegen molenaarswoning is geboren. Zijn vader was Reemt Oomkens, beroepsmolenaar en eigenaar van de Aurora. Volgens de molenliteratuur zou die met een stellinghoogte van 16 meter de hoogste molen van Groningen zijn geweest. De precieze locatie van de molen is de huidige Oosterstraat nummer 4. Aan de overkant stond vroeger een monumentale boerderij, omgeven door een prachtige tuin. Nu staan er twee-onder-een-kap woningen. Naast het huis op nummer 2 ligt een pad met de naam Molenberg, dat op de Hoofdstraat uitkomt.

Ik begon te twijfelen aan de stellinghoogte. Deze molen roept veel vragen in mij op. Ik heb er veel spijt van dat ik nooit aan Bé Oomkens vragen over de Aurora heb gesteld. Ik beschouw hem als een autoriteit op het gebied van Oost-Groninger molens en heb hem 37 jaar gekend. Ik heb foto's en tekeningen van de Aurora gezien. Echter: de stenen onderbouw is 'maar' vier ramen hoog. Dat betekent, dat iedere verdieping in de onderbouw gemiddeld vier meter hoog zou kunnen zijn en dat vind ik voor een Groninger stellingmolen nogal veel. Op de foto's komt die vier meter ook niet bepaald tot overtuiging. Er hadden gemakkelijk vijf ramen boven elkaar kunnen zitten!

Neem ik daarvoor als voorbeeld de Oostfriese molens in Hage, Aurich (stellinghoogte 17 meter), Varel, maar ook de Wallmühle in Bremen. Allemaal vijf ramen hoog. Bekijk ik heel aandachtig de foto's van de Aurora dan haalt de stelling misschien de 14 meter nog

wel, maar meer waarschijnlijk niet. Hoe hoog zijn die ramen in de Aurora? En hoeveel metselwerk zat er tussen de ramen? Twee meter? Twee meter raam en twee meter muur is samen vier meter per verdieping. Dat vind ik in verhouding met de ingangsdeuren (met naar binnen draaiende deuren) wat te veel. Pak ik bij wijze van spreken één van die ramen en zet hem naast de deur van de molenaarswoning rechts op de achtergrond. Ik denk dat die deur nog geen 1,90 meter hoog is. Het raam blijkt lager dan de deur te zijn. De bewering van die '16 meter' lijkt onaannemelijk. Het stellinghek is opmerkelijk te noemen: hij blijkt langs een metalen buis aan de bovenkant met gaas te zijn bespannen. Op de foto uit 1910, met het uitzicht over Noordbroek vanuit de molenstelling, ziet het stellinghek er normaal uit. Op de achtergrond herken ik het bekende 'onderwijzershuis met het torentje'. Misschien waren de onderhoudskosten voor Reemt Oomkens te hoog en ging hij daarom over tot improvisatie.

Ik heb in 1987 in het fraaie stadhuis van Winschoten de originele doorsnee-tekening van deze molen in mijn handen gehad, maar zonder liniaal kan ik de schaal nu niet berekenen. Gelukkig kon ik op internet een scan van deze tekening in hoge resolutie downloaden. Maar hopen dat de tekening niet vertekend gescand zou zijn. Ik ging ervan uit dat molenmaker Wiertsema deze tekening in oktober 1942 heel nauwkeurig heeft gemaakt. Knap werk en dat zonder computer. Het is wel bekend dat de molen een vlucht heeft gehad van 22,80 meter. De molen had zelfzwichting met een soort van houten Van Busselneuzen, bedacht door molenmaker Wiertsema. Aan alle enden vier dwarskleppen. Vooropgesteld dat de opgegeven lengte van het gevlucht helemaal juist is, heb ik dit als uitgangspunt gebruikt om berekeningen te maken.

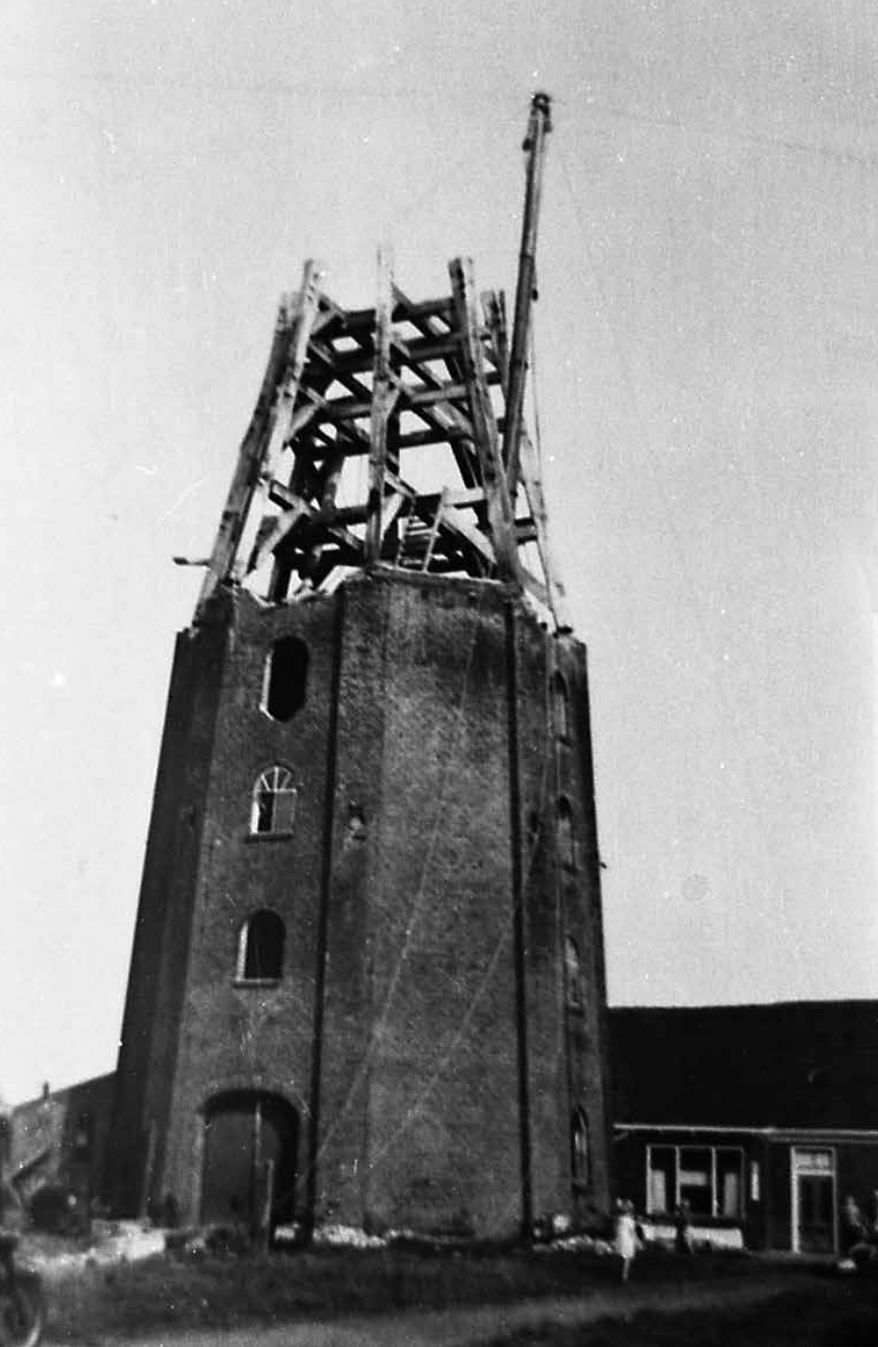
Op mijn computer (met Adobe PageMaker 7.0) heb ik de tekening geopend. Daar trok ik een rode lijn van 114 mm, in schaal 1 op 100,

Examennieuws

Op 21 april werden op molen De Leeuw te Zeerijp de toelatingsexamens gehouden. We feliciteren de volgende kandidaten, die in het najaar opgaan voor het landelijk examen van de VHM: Wieke Duinmeijer uit Garrelsweer
Thomas Pastoor uit Spijk
Op 24 en 25 april werden de landelijke examens afgenomen op de molens De Eendracht in Gieterveen en de Fraeylemolen te Slochteren. Alle kandidaten werd door de examencommissie de speld van Vrijwillig Molenaar opgestoken. Van de afdeling GVM feliciteren we deze mensen van harte met hun succes na hun 'harde studie'. Het certificaat kunnen ze in de najaarsvergadering van de VHM in ontvangst nemen. Het gaat om de volgende 'nieuwe collegae-molenaar': Abel Middel uit Oude Pekela
Vincent Mathlener uit Siddeburen
Tjerd van Riemsdijk uit Groningen
Hemmo Poppen uit Winschoten
Dick Zeeman uit Bedum

zolderverdiepingen in de stenen onderbouw
opgemeten en kwam uit op:
Begane grond 4,38 meter

Op deze manier meen ik vastgesteld te
hebben dat de stellinghoogte lager is
geweest dan 16 meter.
1e zolder 3,16 meter
2e zolder 2,96 meter
3e zolder (inclusief de dubbele pelvloer)
3,76 meter
Totaal 14,26 meter

Op de tekening zijn de begane grondvloer en
de stellingzoldervloer respectievelijk niet
gelijk met het maaiveld en de stellinghoogte.
Een verschil van slechts vier centimeter! Het is
mij nog niet duidelijk wat die denkbeeldige
lijn met 'peil' betekent. Op pagina 7 van het
Groninger Molenboek (1981) staat dezelfde
tekening afgedrukt. Probeer maar! Het is nu
wel onomstotelijk geworden dat de befaam-
de '16 meter stellinghoogte' vroeger uit
hoogmoed wat aan de overdreven kant
genoemd mag worden.

Jubileum en afscheid molenaars MSMOG

Tijdens de eindejaarbijeenkomst van de
Molenstichting Midden- en Oost-Groningen
(MSMOG) werden twee molenaars in het
zonnetje gezet vanwege hun 25-jarig
jubileum als molenaar. Het zijn de heren Hans
Tiddens (links op de foto) van molen De
Dellen te Nieuw-Scheemda en Marius
Biesheuvel van De Windlust in Overschild.
Beide molenaars ontvingen een foto op
canvas van hun molen.

Helaas zijn in 2017 ook drie molenaars door
diverse redenen bij de MSMOG gestopt. Het
zijn Geert Mantingh van de Noordermolen te
Noordbroeksterhamrik en Remy Strijbosch en
Gerrit Tammenga beide van Stel's Meulen in
Harkstede.

De MSMOG kampt dan ook met een duidelijk
tekort aan molenaars en ook aan molengid-
sen en doet via deze weg een klemmende
oproep aan belangstellenden, die dit bijzon-
der beroep willen leren, zich aan te melden
via de secretaris van de MSMOG
(secretaris@msmog.nl; www.msmog.nl).

► Bestuurszaken

Op de voorjaarsvergadering
van het GVM afdeling
Groningen te Woltersum
heeft Anne Ridder zitting
gekregen in het bestuur. Hij
neemt de plaats in van Henk
Doornbos, door wiens vertrek
een vacature was ontstaan.
De zittende bestuursleden zijn
blij, dat ze een jong persoon
bereid hebben gevonden om
de gelederen te versterken.

wat de helft van het gevluht is. Die 114 mm
wordt duidelijk in het venstertje onder
aangegeven. Die lijn legde ik over de onder-
ste wiek, maar de tekening was daarvoor nog
te klein. Met de shift-toets ingedrukt en
tegelijkertijd met de muis kon ik de tekening
'uittrekken' waarbij de verhouding tussen
hoogte en breedte ongewijzigd bleef, totdat
de rode lijn precies tussen de halve askop en
de onderste wiektoepaste ! De schaal van de
tekening komt nu overeen met de rode lijn.
Ik roteerde deze lijn nu van de stapeling van
het gevluht naar de verticale loodlijn en
verplaatste hem naar de begane grond. Daar
schoof ik de lijn langer uit naar boven, tot de
bovenkant van de stellingdelen. En wat
geeft het venstertje dan aan? 143 mm = dus
14,30 meter! Met dezelfde lijn heb ik de

Rectificaties op artikel Museale molenvondst *de Zelfzwichter* 2017.4

Vergissing en verrijking

Op verzoek van de redactie van *de Zelfzwichter* werden wij als Stichting Huizinga Meubel Nederland gevraagd of we een redactionele bijdrage wilden leveren. Eerder al hadden we laten weten dat we over een zeldzame foto uit 1858 beschikten van -wat we toen dachten- houtzaagmolen De Witte Troffel in Westzaan in de Zaanstreek. Die molen was het geboortehuis van Jacobus Huizinga, waar hij de eerste jaren van zijn leven woonde, voordat hij in 1868 met zijn vader en twee zussen naar stad Groningen vertrok. Van De Witte Troffel was geen foto bekend: de molen is al in 1884 gesloopt.

In de nalatenschap van de dochter van Jacobus zat slechts een handvol familiefoto's, die vererfd zijn aan een verre achternicht. Van die achternicht kregen wij een afdruk van de molenfoto en zij vertelde ons dat het hier om het geboortehuis van Jacobus ging. Waarom zou hij de foto anders bewaard hebben? Wij stuurden de foto en het verhaal van De Witte Troffel naar de redactie van *de Zelfzwichter*, die geen reden zag te twijfelen aan ons verhaal. Na publicatie echter eind december, bleek dat het om een heel andere molen ging, ver weg gelegen van Westzaan, maar veel dichterbij huis: molen De Haan aan het Hoornsche Diep in Groningen.

De verkeerde foto dus bij een verder correct verhaal. De molen kwam in 1905 in handen van de firma Stoit & De Vries, houthandelaren in Groningen. Tot voor kort was het ons niet bekend waar Huizinga al het hout vandaan haalde, dat hij nodig had voor zijn meubels. Recent spraken we met een oud-meubelmaker die in 1955 in dienst kwam bij Huizinga. En die onder andere wist te vertellen dat het hout in die periode werd geleverd door de firma Wigbold en....de firma J. Stoit. Aangevuld met de informatie dat molen De Haan in 1905 werd overgenomen door Stoit, mogen we dus aannemen dat Huizinga ook toen al van die molen zijn hout betrok.

Een vergissing dus in *de Zelfzwichter*, maar een verrijking voor de kennis rond Huizinga. Waarom Huizinga de foto van De Haan heeft bewaard? Misschien omdat die hem herinnerde aan zijn geboortehuis in Westzaan. Dat was immers ook een houtzaagmolen, maar tot op heden is daar geen foto van bekend.

Wouter Pfeiffer

Specialist wind- en watermolens

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Ik reageer even naar aanleiding van het laatste nummer (4, jaargang 21) omdat ik daar twee dingetjes in las die volgens mij niet helemaal kloppen....

Als eerste blz.18 waarin Reint Huizinga schrijft dat Chris West in de USA niet met een Nederlandse molen kan draaien omdat dat type molen in Amerika niet voorkomt. Dat is niet helemaal waar want er staan er sowieso twee waarvan de voor hem dichtstbijzijnde staat in het plaatsje Holland in de staat Michigan. Niet naast de deur vanuit Vermont maar toch ;-)

De tweede opmerking betreft het artikel de Museale Molenvondst over de houtzaagmolen De Witte Troffel. Als bijschrift bij de foto (blz.10) en ook in het (rood gedrukte) blokje met gegevens (blz.11 r.o) wordt deze molen omschreven als 'paltrok'. Ik begrijp hoe de schrijver aan het type komt want hij haalde zijn gegevens uit het boekje 'De Windmolens aan de Zaanstreek' uit 1918 (blz.11) waarin de molen beschreven wordt als 'paltrok'. Of de foto klopt niet of deze laatste omschrijving klopt niet. De molen op de geplaatste foto is een achtkante stellingmolen en écht geen paltrok houtzager!

